

HÜSREV Ü ŞİRİN MESNEVİSİ VE FERHAD İLE ŞİRİN HİKÂYESİ'NİN METİNLERARASILIK KURAMINA GÖRE İNCELENMESİ

Seda MENTEŞ*

ÖZET

Sasani hükümdarlarından adaletiyle nam salmış Nuşinrevan'ın torunu ve Hürmüz Şah'ın oğlu Hüsrev-i Perviz'in aşk ve kahramanlık maceralarının anlatıldığı *Husrev ü Şirin* mesnevisi, ilk olarak İran şairlerinden Firdevsi'nin *Şehnâme* adlı eserinde yer alır. *Şehnâme*'de manzum olarak işlenen eser ilk olarak XI. yüzyılda Senai tarafından kaleme alınmış olmakla birlikte asıl edebi değerine XII. yüzyılda İran şairlerinden Nizami ile ulaşmıştır.

Nizami'nin kaleme aldığı bu manzum eser, Türk edebiyatında da büyük ilgi görmüştür. Eser, hem Türk hem de İran edebiyatında Ferhad u Şirin, Ferhadname gibi adlarla birçok şair tarafından yeniden kaleme alınmıştır. XV. yüzyılda Anadolu sahasında bu eseri kaleme alan şairler arasında olan Şeyhi, mesnevi nazım şeklinde kaleme aldığı eserine *Husrev ü Şirin* adını vermiştir. 6944 beyitten oluşan eser, Sultan II. Murad'a sunulmuştur.

Hüsrev ü Şirin mesnevisi destanla roman arasında bir geçiş türü olan halk hikâyelerinde Ferhad ile Şirin olarak yer edinmiştir. Bu halk hikâyelerinin belirleyici özelliği olan nazım-nesir karışımı Ferhad ile Şirin hikâyesinde de bulunmaktadır. Yazma ve basma birçok nüshası olan bu hikâye araştırmacılar tarafından Arap-Acem kaynaklı olarak kabul edilmiştir.

Kaleme alınan bir metnin kendisinden önceki metinlerden bağımsız olamayacağını ortaya koyan metinlerarasılık kuramı, metin incelemelerinde kendisini göstermektedir. Hüsrev ü Şirin mesnevisi de Ferhad ile Şirin hikâyesi de kaynağını İran edebiyatından almakla birlikte aralarında değişim ve dönüşümler bulundurmaktadırlar. Bu çalışmada aynı kaynaktan beslenen eserler arasındaki değişim ve dönüşümler metinlerarasılık kuramına göre ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Hüsrev ü Şirin, Halk Hikâyesi, Ferhad ile Şirin, Metinlerarasılık Kuramı.

HÜSREV Ü ŞİRİN MESNEVİ AND FERHAD AND ŞİRİN TALE'S EXAMINATION ACCORDING TO THE INTERTEXTUALITY THEORY

ABSTRACT

Hüsrev-i Perviz is son of Hürmüz Shah and grandson of Nuşinrevan who became famous by justice from Sultans, and his love, heroic adventures are told in "*Husrev ü Şirin*". This mesnevi first of all was involved in "*Şehnâme*" of Persian poet Ferdowsi. Hüsrev-i Şirin written as a verse in the *Şehname* was first put down on paper by the Senai in the 11th century. However, its actual literary value was reached by Persian poet Nizami in the 12th century.

This poetic work, which Nizami wrote up in the form of a mesnevi verse, has attracted great attention in Turkish literature. Both in Turkish and Iranian literature, the work had been written by

---

* Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.
e-posta: seda_mentes_19@hotmail.com

many poets in the names of Ferhad u Şirin and Ferhadname. In the 15th century, Şeyhi who was one of the poets who committed to paper this literal work on the field of Anatolia, gave the name of Hüsrev ü Şirin to the work by written in the form of mesnevi verse. This work, consisting of 6944 couplets, was presented to Sultan Murad II.

Hüsrev ü Şirin's mesnevi has been placed as Ferhad and Şirin in the folk tales, which is a transition between the epics and the novel. There is a mix of verse-prose, which is the decisive feature of folk tales, in the story of Ferhad and Şirin. This story, which has many copies in writing and priting, has been accepted by the researchers as originating from the Arabic-Persian.

The theory of intertextuality, which clarified that a text taken in a sentence cannot be independent of its previous texts, demonstrates it self in textual examination. Both mesnevi of Hüsrev ü Şirin and the story of Ferhad and Şirin took their sources from Iranian literature but found changes and transformations between them. In this work, the changes and transformations between the works which are fed from the same source are presented according to the intertextuality theory.

Key words: Mesnevi, Hüsrev ü Şirin, Folk Tales, Ferhad and Şirin, The Intertextuality Theory.

Giriş

Arapça bir kelime olan mesnevi s-n-y harflerinden türemiş bir kelime olup "ikili", "ikişer" anlamlarına gelir. Mesnevinin terim anlamı ise her beytin kendi içinde kafiyeli olduğu en az iki beyitten oluşan nazım şeklinin adıdır. Mesnevi nazım şekli klasik Türk edebiyatında farklı konuların işlenmesinde çok kullanılmış bir nazım şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mesnevinin kaç beyit olacağına dair bir sayı vermek mümkün değildir. Binlerce hatta on binlerce beyitten oluşan mesnevilerin varlığı bilinmektedir. Mesnevide beyitlerin kendi içerisinde kafiyeli olması ile birlikte her beytin anlamını kendisinde tamamlaması ve anlamın diğer beyitlere taşmama zorunluluğu vardır. Anlamını kendi içerisinde tamamlayan beyitler tüm beyitler ile konu bütünlüğüne sahip olmalıdır (İpekten 2005: 59).

İlk defa Arap edebiyatında ortaya çıkan mesnevi nazım şekli Türk edebiyatına İran edebiyatı üzerinden girmiştir. Mevlana gibi Türk asıllı olmasına rağmen eserlerini Farsça yazan Nizami-i Gencevi ve Hüsrev-i Dihlevi Türk edebiyatı şairlerini en çok etkileyen iki Fars şairi olarak dikkat çekmektedir.

Her ne kadar tanımında "en az iki beyit" olma şartı olsa da mesnevi denildiği zaman umumiyetle belli bir uzunluğa sahip müstakil eserler akla gelir. Böyle mesnevilerin genellikle bir adı, belli bir yazılış planı, yazılış amacı ve konu bütünlüğü vardır. Bu mesnevilerin genel tertibi şöyledir: Giriş, konunun işlendiği bölüm, bitiş. Bu bölümler de belli başlıklarla birbirlerinden ayrılırlar (Kartal 2013: 93).

Mesnevi nazım şekli önceleri İran edebiyatında destani konuların işlenmesinde kullanılmıştır. "*Bu nazım şeklinin ilk olgun örneği Firdevsî'nin Şâh-nâmesi'dir*" (Ünver 2011: 430). Türk edebiyatında mesnevi nazım şekli ile yazılan destani eserlerin dışında aşk ve macera hikâyeleri, ahlaki, tasavvufi hikâyeler de bu tür ile nazmedilmiştir (Ünver 2011: 430).

İsmail Ünver, mesnevileri yazılış amaçlarına göre dört gruba ayırmış ve gruplandığı mesnevilere bazı örnekler vermiştir:

1. Grup

Okuyucuya bilgi vermek ve okuyucuyu eğitmek amacı taşıyan mesneviler.

- a) Dini mesneviler (Sure çeviri ve şerhleri, kırk hadis çeviri ve şerhleri, ilmihaller, mevlitler vb.)
- b) Tasavvufi mesneviler (Mevlana'nın *Mesnevi'si* çeviri ve şerhleri, evliya menkıbeleri, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Ruşeni gibi şairlerin mesnevileri vb.)
- c) Ahlaki mesneviler (Çocuklara öğüt vermek amacıyla yazılmış mesneviler, temsil yoluyla öğüt veren eserler, İran edebiyatından çevrilmiş ya da oradan örnek alınarak yazılmış ahlaki mesneviler vb.)
- d) Ansiklopedi niteliği taşıyan ya da belli alanlarda bilgi veren mesneviler (Ansiklopedi niteliği taşıyan mesneviler, tıp ve astroloji ile ilgili eserler vb.)

2. Grup

Okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap eden, konusunu tarihten ya da menkıbelerden alan mesneviler.

- a) Konusunu tarihten alan mesneviler (Belli bir dönemin tarih olaylarını konu edinen mesneviler)
- b) Konusunu menkıbelerden alan mesneviler (Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin cenklerini anlatan eserler, Battal-name, İskender-nameler, Manzum *Şah-nâme* çevirileri vb.)

3. Grup

Sanat yönü ağır basan, ana konusu aşk ve macera olan mesneviler. (Yusuf u Zeliha, Leyla vü Mecnun, Husrev ü Şirin, Ferhad u Şirin, Işk-name, Varka vü Gülşah vb.)

4. Grup

Şairlerin başlarından geçen olayları anlatan, toplumdaki kişileri, düğünleri, meslekleri tasvir eden mesneviler. (Şehr-engizler, Sur-nameler, Sergüzeşt ve Hasbıhaller vb.) (Ünver 2011: 438-443).

Bu dört gruba ayrılan mesnevi konuları içinde tamamıyla edebi bir gaye gözetilerek oluşturulan grup "Sanat yönü ağır basan, ana konusu aşk ve macera olan mesneviler" olarak adlandırılan gruptur.

Anadolu sahasında XV. asrın en önde gelen isimlerinden olup ismi kaynaklarda Yusuf ve Sinan olarak geçen Şeyhi, tabip olması sebebiyle Hekim Sinan olarak da kaynaklarda yerini alır (Şentürk ve Kartal 2013: 128). Çalışmamıza konu olan Şeyhi'nin *Husrev ü Şirin* mesnevisinin orijinal örneği, XII. yüzyılın İranlı Türk şairi Genceli Nizami'nin *Penç Genç* adlı hamsesinde bulunan *Husrev u Şîrîn* mesnevisidir. İki eser konu bakımından benzerlik göstermekle birlikte Nizami'nin

eserinden sonra kaleme alınan Şeyhi'nin *Hüsrev ü Şîrin*'i tercüme bir eser değildir. Şeyhi, bu eseri ile şahsiyetini belirgin bir şekilde okuyucusuna yansıtmıştır (Kantar 2011: 6).

Bu mesnevide, Sasani hükümdarlarından Nuşinrevan'ın torunu ve Hüzmüş Şah'ın oğlu Hüsrev-i Perviz'in aşkı ve hayatı konu edilmiştir. "*Bu eser dinî, tasavvufî, ahlâkî mahiyette değildir, bir aşk mesnevisinden ibarettir*" (Kantar 2011: 6).

Eser ilk olarak Firdevsi'nin *Şehnâme*'sinde manzum olarak yer alır. Bu efsane, Firdevsi'den sonra XI. yüzyıl şairi Senai tarafından kaleme alınmış fakat asıl edebi değerini Nizami'nin *Hüsrev u Şîrin*'i ile kazanmıştır (Doğan 2007: 389).

Bu eser Türk edebiyatında da çok beğenilmiş ve farklı şairler tarafından Ferhadname, Ferhad u Şirin gibi adlarla defalarca kaleme alınmıştır. İran edebiyatında Hüsrev ü Şirin ve Ferhad u Şirin yazarların sayısı 31, Türk edebiyatında da bu sayı 22 olarak tespit edilmiştir (Timurtaş 1952: 74).

Türk şairleri tarafından yazılan Hüsrev ü Şirinlerin en güzeli Şeyhi tarafından işlenmiştir. Birçok şair bu mesneviyi Türkçe yazılan Hüsrev ü Şirinlerin en güzeli olarak nitelemişlerdir (Timurtaş 1980: 104).

Şeyhi'nin eseri 6944 beyitten müteşekkildir. Şair eserini vefatı dolayısıyla tamamlayamamıştır. Yeğeni Cemali Hüsrev ü Şirin'e 109 beyitlik bir zeyil yazmıştır (Güneş 2014: 3). Faruk Kadri Timurtaş "*Cemâlî'nin yaptığı iş, bir ikmâl değildir. Cemâlî Şeyhî'nin kaldığı yerden başlayıp Şîrûye vak'asını anlatsaydı, o zaman Hüsrev ü Şirin'i ikmâl etmiş olurdu. Hüsrev ü Şirin'i Rûmî adlı bir şair tamamlamıştır*" (Timurtaş 1980: 178) demektedir.

Şeyhi bu eserini II. Murad'a sunmuştur. Faruk Kadri Timurtaş, bütün kaynaklarda eserin II. Murad adına sunulmuş olduğu bilgisini verir.

Hikâye, "*Bir olayın sözlü ve yazılı olarak anlatılması, aslı olmayan söz, gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü*" şeklinde tanımlanır (TDK 2011: 1100). Kelime, tüm Türk şivelerinde ortak bir kullanıma sahip olmakla birlikte Türk hikâyelerinde devir ve yörelere göre farklı adlandırmalar verilmiştir. Örneğin; Dede Korkut'ta "boy", "hikâye", Azerbaycan Türkçesinde "hekat", Doğu Anadolu Bölgesi'nde ve Azerbaycan'da "nağıl" bu adlandırmalardandır. Nurettin Albayrak, bunlara ek olarak kısa halk hikâyelerine "kıssa", "serkûşte", türküsüz hikâyelere de "kara hikâye" denildiğini bildirmektedir (Albayrak 2005: 39).

Halk hikâyeleri destanlardan sonra ortaya çıkmıştır ve destanlar ile roman arasındaki geçiş ürünleridir. Fikret Türkmen destan ile halk hikâyeleri arasındaki farkları şu şekilde bildirmektedir: "*Destanlardan sonra ortaya çıkan halk hikâyelerinin mutlaka tarihi bir olaya dayanmamaları, nazım-nesir karışık olmakla beraber zamanla nesir kısmının ağırlık kazanması, kişilerin ve olayların gerçeğe daha uygun olması kahramanlıktan çok aşk maceralarına yer verilmesi gibi özellikleriyle destandan ayrılmaktadır*" (Türkmen 1998: 488).

Halk hikâyelerinin gerçek olaylardan farklı bir örgüsü vardır. Hikâye kahramanı idealisttir, zaman ve mekân kavramları kesin hatları ile belli değildir, hayal ve sembollere yer verilir, kahramanlar olağanüstü güçlere sahiptir, halk hikâyelerinde

destan motifleri de yer alır. Fikret Türkmen halk hikâyelerinin dört önemli kaynaktan teşekkül ettiğini söyler. "1. *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da gerçek olaylardan doğmuş hikâyeler (Salman Bey Hikâyesi, İlbeyoğlu hikâyesi vb.)* 2. *Yaşayan ve yaşadığı rivayet edilen âşıkların hal tercümelerinden doğan hikâyeler (Kerem ile Ash, Âşık Garip, Emrah ile Selvihan vb.)* 3. *Dinî-millî hâdiselerle bunlara dayalı kahramanlık olaylarını konu edinen halk hikâyeleri (Battal Gazi, Köroğlu, Ebû Müslim cenkleri, Kesik Baş hikâyesi, Güvercin hikâyesi vb.)* 4. *Klasik hikâyeler (Tûtînâme, Binbir Gece masalları, Ferhad ile Şirin, Leylâ ve Mecnun gibi mensur veya manzum hikâyeler*" (Türkmen 1998: 488-489).

İran ve Türk şairleri tarafından elliye yakın Ferhad ile Şirin hikâyesi işlenmiştir. Bu kadar rağbet görmesi Ferhad ile Şirin hikâyesinin önemini ortaya koymaktadır. Halk edebiyatına geçen hikâye, tarihi ve coğrafi gerçeklerden uzaklaşarak değişikliklere uğramıştır (Timurtaş 1980: 46). Pertev Naili Boratav ve Mustafa Nihat Özön, Ferhad ile Şirin hikâyesinin kaynağının Arap-Acem klasik edebiyatı olduğunu belirtirler (Yılar 2014: 8).

Bu hikâye, rivayet ve efsanelerle beslenerek değişikliklere uğramış ve günümüze kadar gelmiştir. İran'da meydana gelen tarihi olaylar sonucunda edebiyata yansıyan bu durum, Türklerin İran ile olan münasebetlerinden dolayı klasik edebiyatta işlenmiştir. Bunun sonucunda da hikâye halk arasında yayılmaya başlamıştır. XV. yüzyıldan sonra halk hikâyesi türüyle Anonim Türk Halk edebiyatında kendisine yer edinmiştir. Belli bir müellifi olmayan hikâyenin birçok yazma ve basma eseri bulunmaktadır. Hikâye, Karagöz ve Ortaoyunu'nda da farklı bir versiyonla izleyiciyi karşılar (Yılar 2014: 13).

Araştırmacılar tarafından üzerine yapılan çalışmaların çoğunlukta olduğu Ferhad ile Şirin hikâyesi içerisinde beşeri aşk ağırlıklı olmakla birlikte ilahi aşka, dine, âşıklık imtihanından, sevgili uğruna intihar etmeye kadar pek çok motifi içerisinde bulundurulur.

Hüsrev ü Şirin mesnevisinin Ferhad ile Şirin hikâyesinden önce kaleme alınmış olması çok şey değiştirmez. Mesnevi kendi içinde ayrı, hikâye kendi içerisinde ayrı bir öneme sahiptir. Ferhad ile Şirin hikâyesi anonim olarak kurgulanmıştır. Hikâyede çeşitli değişim ve dönüşümlere gidilir. Bu değişim ve dönüşümleri de metinlerarasılık kuramı ile ortaya koymak mümkündür. Klasik edebiyatta Hüsrev ü Şirin, Ferhad u Şirin ve Ferhadname gibi adlarla defalarca kaleme alınan eser, halk hikâyesine Ferhad ile Şirin olarak geçmiştir. Mesnevi nazım şeklinde kaleme alınan *Husrev ü Şirin* ile halk hikâyesi olarak Ferhad ile Şirin hikâyesinin metinlerarasılık ilişkiler açısından incelenmesi mümkündür.

Bu çalışmada alt metin Hüsrev ü Şirin mesnevisi ile ana metin olan Ferhad ile Şirin hikâyesindeki değişim ve dönüşümler metinlerarası ilişkiler kapsamında ele alınmıştır. Alt metin olarak Faruk Kadri Timurtaş tarafından hazırlanan *Şeyhî ve Husrev ü Şirin'i İnceleme-Metin* adlı çalışması seçilmiştir. Ana metin olarak ise Ömer Yılar tarafından hazırlanan *Halk Hikâyesi Olarak Ferhâd ile Şirin* adlı çalışmanın içerisinde yer alan Atatürk Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi Seyfettin

Özege kitaplığı. Katalog No: 22168'de kayıtlı bulunan *Hikâye-i Ferhâd ile Şirin Taşbasma (B1)* adını taşıyan metin ele alınmıştır.

Metinlerarasılık

Metinlerarasılık kuramını Julia Kristeva ortaya atmıştır. Bu kuram 1960'lı yılların sonunda başlamış ve her yazınsal çözümlemenin zorunlu bir aşaması olarak görülmüştür. İki ya da daha fazla metin arasındaki alışveriş metinlerarasılık olarak tanımlanır. Bu karşılıklı alışveriş bir tür konuşma ya da söylem biçimidir. Genel anlamıyla metinlerarasılık, bir yeniden yazma işlemidir. Her yazılan metin önceki yazılmış olan metinler ile bağlantılıdır. Yazar, bu bağımsız olmayan metinleri kaynaştırır ve ortaya yeni bir metin koyar. Ortaya konulan yeni metinde alıntılar açık olabileceği gibi kapalı da olabilmektedir. Bu açık ve kapalı alışverişlerin saptanması da okuyucuya bırakılır (Aktulum 1999: 18).

Ömer Yılar, metinlerarasılığı "*Bir metnin öncekilerle; doğrudan veya dolaylı olarak, bilinerek veya bilinmeden, görünür ya da gizli, farklı şekillerde ilişkili olduğunu ortaya koyan, metinler arasındaki bu ilişki biçimlerini belli kurallara bağlamaya çalışan postmodern bir anlayış*" (Yılar 2016: 18) olarak tanımlar.

Metinlerarasılık sadece yazınsal alanda karşımıza çıkmaz. Yazınsal alanda olduğu gibi sanatın diğer biçimlerinde de karşılıklı alışverişler ile metinlerarasılık bulunmaktadır. Metinler arasında bulunan alışverişler için metinlerarasılık kelimesi kullanılırken, resim, müzik, heykel, dans gibi değişik çalışmalar arasında bulunan karşılıklı alışverişler için de metinlerarasılık kelimesi kullanılmaktadır. Kubilay Aktulum, sözsiz olmayan sanat ürünlerinin birbirleri arasında bulunan ya da sözel bir metinden sözsiz olmayan sanat ürünleri arasında yapılan alışverişler için "metinlerarasılık" kavramı yerine "göstergelerarasılık" kavramının kullanılması gerektiğini söyler (Yılar 2016: 15).

Metinlerarası Yöntemler

a) Biçimsel dönüşümler

Biçimsel dönüşümlerde alt metnin biçiminde yapılan değişiklikler belirtilir. Anlamın değişmesi amaç edilmez. Dil ve şekle yönelik değişimler görülür (Yılar 2016: 23).

Biçimsel dönüşümler şu başlıklar ile yapılabilir:

Çeviri: Biçimsel dönüşümlerde en sık kullanılan başlıktır. Bir metnin bir dilden başka bir dile aktarımı yapılarak çevrilmesi çeviri olarak adlandırılır (Aktulum 1999: 142).

Koşuklaştırma: Düzyazı biçiminde yazılmış bir metni dizeler halinde yazma yöntemidir. Genel olarak düzyazı biçiminde yazılmış metnin nazma dönüşmesi olarak tanımlanabilir (Aktulum 1999: 143).

Vezin dönüşümü: Mevcut veznin bir başka vezne dönüştürülmesidir. Vezin dönüşümünde hece sayısında artma ya da azalma olacağından nicel bir biçimsel yeniden-yazma yöntemidir (Aktulum 1999: 144).

Biçem Dönüşümü: Belli fakat "kötü" bir biçimde yazılmış bir metnin biçimini çeşitli dilbilgisel işlemlerle yeniden tanımlamaktır. Anlam bakımından kapalı olan bir metnin açık, anlaşılır hâle getirilmesi söz konusudur. Biçem dönüşümü içerisinde alt metni kısaltmaya yönelik olarak "indirgeme" yahut onu uzatmaya yönelik "artırma-genişletme" yöntemleri bulunur (Aktulum 1999: 144).

b) Anlamsal Dönüşümler

Alt metnin anlamında meydana gelen dönüşümlerdir. Biçimsel olarak dönüştürülen alt metnin anlamı da değişikliğe uğrar. Eserler arasında ekleme ve çıkarma olacağı için anlamda da değişimler meydana gelecektir.

Anlamsal dönüşümler şu yöntemlerle gerçekleşir:

Öyküsel dönüşüm: Bir eylemin bir öykü zamanından başka bir öykü zamanına aktarılması veya bir yerden başka bir yere aktarılırken eylemde meydana gelen değişiklikler olarak tanımlanır. Sonuç olarak da eylemin-olayın akışında bir dönüşüm ortaya çıkmış olur (Aktulum 1999: 147).

Edimsel dönüşüm: Olayın-eylemin akışının olduğu kadar ona destekte bulunan nesnelerin, araçların değiştirilmesi olan dönüşüm biçimi olarak tanımlanır. Alt metinde bulunan hata ya da metnin anlamlandırılmasına engel olabilecek, yanlış kullanılan bir eylemin düzeltilmeye çalışılmasıdır (Aktulum 1999: 148).

Örgesel dönüşüm: Bir örgenin bir başka öрге yerine kullanılması olarak tanımlanır (Aktulum 1999: 148). Alt metinde bulunan motiflerin çıkarılması ya da ana metne alt metinde bulunmayan motiflerin eklenmesi örnek olarak verilebilir (Yılar 2016: 25).

Değersel dönüşüm: Kapalı ya da açık biçimde alt metinde bulunan değer ya da değerlerin kaldırılması ve yerine farklı değerlerin konulmasıdır. Alt metinde üstün nitelikte bulunan bir kahramanın ana metinde değerlerinin azaltılması ya da alt metinde değeri az olan bir kahramanın ana metinde üstün değerlere dönüşümü örnek olarak verilebilir (Aktulum 1999: 148).

Hüsrev ü Şirin Mesnevisi'nin Özeti¹

Sasani hükümdarlarından Nuşinrevan'ın ölmesiyle oğlu Hürmüz Şah tahta geçer. Hürmüz Şah gelenek üzere cömertlik, cesurluk, din ve adaleti yönetimde temel ilke edinir. Bir evlat dışında her şeye sahip olan Hürmüz Şah, Tanrı'nın kendisine erkek evlat bağışlaması için adaklar adar, bağışlarda bulunur, kurbanlar keser ve yakarıştta bulunur.

¹ Özet, Faruk Kadri Timurtaş'ın *Şeyhî ve Hüsrev ü Şirin'i İnceleme-Metin* çalışmasından ve Mehmet Kanar'ın *Hüsrev ile Şirin* adlı çalışmasından hareketle oluşturulmuştur.

Bir gün Hürmüz Şah'ın duası kabul olur ve Tanrı ona bir erkek evlat ihsan eder. Hürmüz Şah evladının mutluluğu ile İran'da şehir donatıp otağ kurdurur ve eğlence düzenler. Çocuğun adını da Hüsrev-i Perviz koyarlar. Hüsrev-i Perviz yedi yaşına geldiğinde babası Hürmüz Şah oğlunun aklının ileri düzeyde olduğunu anlar ve kendi hocası olan Büzürgümid'i oğluna ders vermesi için görevlendirir. Hüsrev-i Perviz az zamanda hocası Büzürgümid'ten çok şey öğrenir. Hüsrev on üç yaşına geldiğinde ise silah kuşanıp meydana çıkar ve yeteneğini kanıtlar.

Bir gün Hüsrev-i Perviz, yanında adamları ile birlikte avlanmaya çıkar. Gezinti sırasında yeşillikler arasında bir köy görür ve burayı çok beğenerek adamlarına burada sofraya kurmalarını söyler. Hüsrev-i Perviz ve adamları uyuya kalarak geceyi burada geçirirler. Sabah olunca Hüsrev, atının ipinden boşandığını görür. Atı, bir ekin tarlasına girerek tarlaya zarar vermiştir ve Tatar asıllı adamlarından birisi de üzüm bağına girerek koruk koparmıştır.

Birkaç gammaz Hüsrev'in atının ekin tarlasına girip tarlaya zarar verdiğini, adamlarından birisinin de köylünün tarlasından koruk kopardığını Hürmüz Şah'a söylerler. Bunu duyan Hürmüz Şah çok sinirlenir ve Hüsrev'in atının kesilmesini, üzüm bağına verilen zararın karşılanmasını emreder.

Hüsrev yaptıklarından pişman olur. Saray büyüklerini kendisine şefaathçi edinir ve af dilemek için babasının huzuruna çıkar. Babası oğlunun yaptıklarından pişman olduğunu görerek oğlunu bağışlar ve saçılar saçar.

Hüsrev yaptığı işe pişman olur ve daha dikkatli olacağına dair kendisine söz verir. İbadethaneye gider ve Tanrı'ya dua eder. Duanın arkasından Hüsrev uyuya kalır ve rüyasında dedesi Nuşinrevan'ı görür. Nuşinrevan, torununa kendisini tanıtır. Hüsrev'e kimseye zarar vermemesi için öğüt verir. Üzülmemesi gerektiğini, Tanrı'nın kendisine dört ihsanda bulunacağını Hüsrev'e söyler. Bunların rüzgârdan hızlı bir at, Barbed adında güzel sesli bir çalgıcı, şahlık tahtı ve emsalsiz bir sevgili olduğunu söyler.

Rüyasından uyanan Hüsrev, dedesinin söylediklerinin gerçekleşeceğine inanarak günlerini bilge insanlarla sohbet etmekle geçirir. Bir gün Hüsrev çimenlikte dostları ile sohbet ederken nedimi olan Şavur, Hüsrev'in yanına gelir. Eğer izin verirseniz size bir şeyler anlatmak istiyorum der. Hüsrev'in Şavur'a izin vermesiyle Şavur, Hüsrev'e Ermen adlı bir ülkeye gittiğinden, Mehin Banu adında güzel bir kadının o ülkenin padişahı olduğundan, padişahın Şebdiz adında bir atının olduğundan ve onun güzeller güzeli yeğeni Şirin'den bahseder.

Şirin'in güzelliğini duyan Hüsrev, canı gönülden Şirin'e âşık olur ve gecesini gündüzünü bu güzeli düşünmekle geçirir. Hüsrev bu aşk ateşi ile yanmaktadır ve derdine çare bulmak ister. Nedimi olan Şavur'u yanına çağırır ve Şirin'in bir insanogluna gönül verip vermeyeceğini öğrenmesi için Şavur'un Ermen ülkesine gitmesine karar verilir. Nedim Şavur yola çıkar, Ermen ülkesinde din adamlarının bulunduğu bir mabede girerek oyununu daha etkileyici kılmak için ateşperest rahibi kılığına girer.

Şavur, rahiplerden Şirin hakkında bilgi edinir. Şirin'in sürekli gittiği çayırılığa erkenden gider ve ipek bir kumaş üzerine Hüsrev'in suretini nakşederek ağaç dalına asar. Belli bir zaman sonra Şirin ve yanında bulunan kızlar çayırılığa gelerek eğlenirler. Eğlence esnasında Şirin ansızın ağaç dalındaki sureti görür. Yanındaki kızlara nakşedilmiş sureti getirmelerini söyler. Şirin nakşedilmiş sureti öperek kendinden geçer. Bu hâli gören güzeller Şirin'in elinden sureti alıp yırtarlar, buranın güvenilir yer olmadığını söyleyerek nazar otu yakıp tütsüleyerek Tanrı'ya dua ederler ve saraya doğru yol alırlar.

Şavur ertesi gün Hüsrev'in suretini nakşederek aynı çayırılıkta bir ağaç dalına sureti asar. Şirin ve güzeller eğlence için çayırılığa gelirler. Şirin ansızın ağaç dalındaki sureti görerek kendisinden geçer. Şirin'in hâlini gören kızlar sureti saklarlar, Şirin'i de alarak çayırılıktan uzaklaşırlar.

Ertesi gün Şirin ve kızlar mabede giderek tütsü yakarlar ve Tanrı'ya dua ederler. Şavur, mabedin yanında bulunan çayırılığa daha önce gelir ve Hüsrev'in suretini çayırılıkta bulunan bir ağaç dalına asar. Şirin yine ağaç dalında aklını başından alan sureti görür ve alarak onu öper. Şirin'in ahvalini gören kızlar gelenden geçenden nakşedilmiş suretin anlamını sorarlar.

Şavur, rahip kılığına girerek Şirin'in bulunduğu çayırılığın etrafında dolaşırken kızlar Şavur'a da suretin manasını sorarlar. Şavur da kızlara bu suretin ahvalini ehline anlatabileceğini söyler. Bunun üzerine kızlar Şavur'u Şirin ile görüştürürler ve nakkaş Şavur Şirin ile yalnız kalmak ister. Şavur, Şirin'e tüm gerçeği anlatır. Kendisinin bir nakkaş olduğunu, sureti kendisinin yaparak ağaç dalına astığını, nakşını yaptıği kişinin de Hüsrev-i Perviz olduğunu söyler.

Nakkaş Şavur, Şirin'e Hüsrev'in gece gündüz kendisinin aşk derdi ile yandığını söyler. Hüsrev'in Şirin'e armağanı olan yüzüğü Şirin'e verir. Durumdan Hüsrev'i haberdar etmek isteyen Şavur, Medayin ülkesine, Hüsrev'in yanına gideceğini ve tekrar kendisine Hüsrev'den haber getirmek için Ermen ülkesine döneceğini Şirin'e söyler. Şirin, Hüsrev'in yanına kendisinin gitmesine karar verir.

Şirin avı bahane ederek Mehin Banu'dan Şebdiz'i ister. Av kıyafetlerini giyerek kızlarla birlikte ava çıkarlar. Şirin av sırasında kızlara izini kaybettirir. Haberi duyan Mehin Banu, rüyasında elinden bir şahbazın uçtuğunu ve kaçan şahbazın tekrar döndüğünü söyleyerek Şirin'in gelmesini bekler. Şirin yedi gün yedi gece hiç durmadan yoluna devam eder. Yol üzerinde güzel bir su görür ve etrafı kontrol ettikten sonra bu suda yıkanır.

Baba-oğul arasındaki samimiyeti kıskanan gammazcılar el ele vererek Hüsrev adına para bastırırlar ve Hürmüz Şah'a şikâyette bulunurlar. Bu haberi duyan Hürmüz Şah, oğlunu hapsedirmek ister. Büzürgümid Hüsrev'i durumdan haberdar eder ve belli bir süre Medayin'den uzaklaşmasını Hüsrev'e söyler. Hüsrev, baba korkusuyla avı bahane ederek Medayin'den uzaklaşır ve Ermen ülkesine doğru yol alır. Hüsrev atların dinlenmeleri için adamlarını bir yerde durdurur ve kendisi dolaşmaya çıkar. Dolaşmaya çıktığı yerde simsiyah bir at ve su içinde bir güzel görür. Hüsrev'i tanımayan Şirin, bu yabancidan çekinerek kaçıp gider. Hüsrev atların bulunduğu yere döner ve yoluna devam eder. Hüsrev, Ermen' e doğru yol

alırken Şirin, Hüsrev'in Müşku adındaki kasrına gelir. Hüsrev'in babasının korkusundan kaçtığını öğrenir ve su içinde iken gördüğü yabancıyı Hüsrev olduğunu anlar.

Şirin, kendisine yüksek bir yerde kasır yapılmasını ister. Cariyeler ona havası, suyu insanı hasta yapan bir kasır yaptırırlar. Şirin'in bu yeni kasra gelmesi ile o yer güzelleşir. Yanına cariyeler alan Şirin, av ve satranç ile zaman geçirerek Hüsrev'i bekler.

Ermen ülkesine ulaşan Hüsrev, Mehin Banu tarafından karşılanır. Şavur, Hüsrev'in yanına gelerek durumdan Hüsrev'i haberdar eder. Hüsrev, Mehin Banu'ya Şirin'in Medayin'de olduğunu ve Şavur'u gönderip getireceğini söyler. Duyduğu haberle mutlu olan Mehin Banu, Şavur'a Şebdiz'in kardeşi Gülgün'u verir ve Şavur, Ermen ülkesine doğru yola çıkar.

Hüsrev mecliste otururken Medayin'den bir ulak gelerek babası Hürmüz Şah'ın gözüne mil çekildiğini söyler. Bu haberi duyan Hüsrev, Medayin yoluna koyulur. Hürmüz Şah'ta adalet ve cömertlik had safhada olup şefkat ise az derecededir. Bundan dolayı halk, Hürmüz Şah'tan uzaklaşmıştır. Düşmanlara nasıl davranılması gerektiği büyüklerle görüşülür. Rum ve Araplar ile barışa gidilmesine, Turanlılar ile ise savaş yapılmasına karar verilir.

Hürmüz Şah savaş için cengâver kumandanı Behram-ı Çubin'i görevlendirir. Behram tarafından Saye Han ortadan kaldırılır. Behram'ı kıskanan bir vezir, Hürmüz Şah'a "Behram size ganimetin yarısını gönderdi" demesiyle, Hürmüz Şah sinirlenir ve Behram'a kadın kıyafeti ile yün çırağı gönderir. Behram, Hürmüz Şah'a isyan ederek Horasan tahtına geçer. Medayin beyleri Hüsrev'in tahta geçmesini isterler ve Hürmüz'ün gözüne mil çekerler.

Hüsrev Medayin'e gelerek tahta oturur. Cariyeler Hüsrev'e Şirin ile Şavur'un yola çıktıklarını, Şirin'in atı Şebdiz'i de sakladıklarını söylerler. Hüsrev halkın Behram tarafında olduğunu görür ve Büzüğümid ile görüşür. Büzüğümid fala baktığını ve Hüsrev'e bir yıl kadar sabretmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Hüsrev Ermen ülkesine doğru yola koyulur.

Şirin Ermen ülkesine gelir. Mehin Banu Şirin'in kaçışının aşk yüzünden olduğunu cariyelerden işitir. Şirin rüyasında ay ile güneşin birleştiğini görür ve bu sevinç ile ava çıkar. Av sırasında Şirin ile Hüsrev karşılaşır ve Şirin Hüsrev'i evine çağırır.

Şirin ile Hüsrev arasındaki aşkı anlayan Mehin Banu, Şirin'e namusuna sahip çıkması konusunda nasihat verir. Şirin de nikâh olana kadar namusuna sahip çıkacağına dair ant içer. Hüsrev ile Şirin çevgan oynayıp ava çıkarlar. Meclis kurarak Barbed ve Nigisa'nın söyledikleri gazeller ile eğlenirler. Şirin sarhoş olduğunda Hüsrev, Şirin'e yaklaşmak ister. Bu duruma sinirlenen Şirin, Hüsrev'e kızarak önce ülkesini kurtarması gerektiğini söyler.

Hüsrev, Şirin'in sözleri üzerine Rum'a doğru ol alır. Yol üzerinde Nastur adında bir rahibe ahvalinin ne olacağını sorar. Rahip, Hüsrev'e on sekiz ayın sonunda ferahlığa ulaşacağını söyler. Hüsrev Rum'a ulaşır. Rum Kayseri tacını ve tahtını

Hüsrev'e bırakır. Hüsrev de Kayser'in kızı Meryem ile evlenmek mecburiyetinde kalır.

Kayser'in ordusu ile Hüsrev, Behram'ın ordusunu yener ve tahtına oturur. Hüsrev, Şirin'in hasretine dayanamaz, günleri kavuşma özlemi ile geçer. Şirin de Hüsrev'e kötü davrandığını düşünerek acı çeker.

Bir gün Mehin Banu Şirin'i yanına çağırır ve vasiyette bulunduktan sonra hayata gözlerini yumar. Ülke yönetimi Şirin'e kalır. Şirin, Mehin Banu'nun vefatı ile yas tutar. Hüsrev'in hasretine dayanamayan Şirin, yanına on sekiz kız ve Şavur'u da alarak Medayin'deki kasrına doğru yola çıkar.

Behram-ı Çubin'in öldüğünü duyan Hüsrev, üç gün yas tutar. Şavur, Hüsrev'in yanına gelerek Şirin'den haber verir. Şirin'in hasretine dayanamayan Hüsrev, Meryem'e Şirin'i yanlarına alma teklifinde bulunur fakat Meryem bu teklifi kabul etmez.

Küçüklüğünden süte bağımlı olan Şirin'in Medayin'deki kasrının önüne süt getirmesi için Ferhad görevlendirilir. Ferhad, bir ay gibi kısa bir sürede bu işi tamamlar. Şirin'in güzelliğini gören Ferhad, işini bitirdikten sonra çöllere düşüp vahşi hayvanlarla dost olur. Kimi zamanlar Şirin'in kasrının önüne gelip tekrar çöle döner.

Ferhad adında birisinin Şirin'e olan aşkıdan çöllere düştüğünü duyan Hüsrev, Ferhad'ı huzuruna çağırır ve ona bu sevdadan vazgeçmesi için para teklifinde bulunur. Ferhad ise teklifi kabul etmez. Hüsrev ikinci bir yol olarak Ferhad'a, kendisine bir dağın engel olduğunu, o dağdan adamlarının geçebileceği kadar delerse kendisini Şirin'e kavuşturacağını vaat eder. Teklifi kabul eden Ferhad, deleceği dağ olan Bisütun dağına çıkarak kayaların üzerine Şirin'in, Şebdiz'in, Gülgün'un ve Şah'ın resimlerini kazar.

Şirin Ferhad'ı görmek için Bisütun dağına gider. Şirin'i karşısında gören Ferhad, dayanamaz ve bayılır. Şirin'de âşık Ferhad'a gülsuyu uzatır. Dağdan ayrılan Şirin'in atının ayağının kayması üzerine Ferhad, at ile birlikte Şirin'i sırtına alarak kasrına ulaştırır. Kendisi de tekrar dağa döner.

Ferhad ile Şirin'in görüştüğü Hüsrev'e ulaştırılır. Duyduğu habere sinirlenen Hüsrev bir önlem almak ister. Hilekâr bir kocakarı bu işe aracı olur. Bu kocakarı Ferhad'ın bulunduğu dağa giderek Şirin öldü der. Bu acı haberle Ferhad, önce külüngünü dağdan aşağı fırlatır arkasından da kendisini dağdan aşağı atarak intihar eder. Ferhad'ın ölüm haberini alan Şirin, çok üzülür ve Ferhad'a bir mezar yaptırır.

Ferhad'ın ölümünü duyan Hüsrev, üzülür ve Şirin'e bir taziye mektubu gönderir. Belli bir süre sonra Meryem vefat eder ve aynı şekilde Şirin'de Hüsrev'e taziye mektubu gönderir. Şavur da Şirin ile Hüsrev'i birleştirmek için çaba sarf etmektedir. Şirin Hüsrev'in hasreti ile ızdırap içindedir. Hüsrev'in nefesine uyduğunu düşünerek sinirlenir. Şavur, Şirin'in Hüsrev hakkındaki düşüncesini Hüsrev'e iletir. Hüsrev Şirin'den özür diler ve Şavur bu özrü Şirin'e ulaştırır.

Hüsrev meclis kurdurarak Şeker adındaki kızla eğlenir. Bir yandan da Şirin'i düşünmektedir. Hüsrev avı bahane ederek yanına adamlarını da alarak Şirin'in kasrına gider. Ne yapacağını bilemeyen Şirin kasrın kapılarını kapattırır. Hüsrev kapıyı kapalı bulunca açılmasını bekler fakat kapı açılmaz. Şirin Hüsrev'e nikâh olmadan muradına ulaşamayacağını söyler. Hüsrev tekrar kasrına döner. Hüsrev gittikten sonra Şirin, pişmanlık duyar ve Gülgün'a binerek Hüsrev'in kasrına doğru yol alır.

Şirin'in isteği üzerine Şavur bir eğlence meclisi düzenler. Şirin, Hüsrev'in karşısında bulunan otağa gizlenir. Hüsrev de rüyasında felekten eline bir ayın indiğini görür ve bu rüyayı Şavur'a yorumlatır. Eğlence sırasında Şirin gizlendiği yerden çıkar. Hüsrev büyükler ile görüşür, Şirin ile evlenmesini uygun bulurlar ve Hüsrev Şirin'i Medayin'e getirerek nikâh yaparlar.

Şirin Hüsrev'e düğün günü içki içmemesini söyler fakat Hüsrev içkiyi içer. Şirin Hüsrev'in içki içip içmediğini anlamak için odasına bir kocakarı gönderir. Düğünden üç gün sonra Şirin adağını gerçekleştirerek fakirlere yardımlarda bulunur. Nigisa ile Barbed, Şavur ile de Hümayun evlendirilir. Herkes muradına kavuşur ve mesnevi mutlu son ile biter.

Alt Metindeki Motifler

Hüsrev ü Şirin Mesnevisi	
♣	Çocuksuzluk motifi (s.30/b. 796)
♣	Adak adama (s. 30/b. 797)
♣	Kurban kesme (s. 797/b. 797)
♣	Dua motifi (s. 30/b. 802)
♣	Otağ kurma (s. 30/b. 807)
♣	Eğlence düzenleme (s. 30/b. 808)
♣	Yedi sayı motifi (s. 31/b.819)
♣	Silah kuşanma (s. 32/b.853)
♣	Allah'a şükretme (s. 32/b. 853)
♣	Adaleti arttırma (s. 32/b.861)
♣	Av motifi (s. 32/b. 865)
♣	Gammazcılar (s. 34/b. 895)
♣	Atın sinirinin kesilmesi (s. 34/b. 904)
♣	Tazminat ödeme (s. 34/b. 904)
♣	Pişmanlık (s. 34/b. 915)
♣	Şefaathçi edinme (s. 34/b. 918)
♣	Babadan rahmet ve şefkat isteme (s. 35/b. 929)
♣	Suç affetme (s. 35/b. 946)
♣	Saçılar saçma (s. 35/b. 947)
♣	Mabuda yakarış şükretme (s. 36/b. 955)
♣	Şer işin hayra dönmesi (s. 36/b. 957)

- ♣ Rüya motifi (s. 36/b. 959)
- ♣ Öğüt vermek (s. 36/b. 960)
- ♣ Rüyada Allah'ın ihsanlarını öğrenme (s.36/b. 963, 965, 967, 969)
- ♣ Kadın padişah (s. 37/b. 1006)
- ♣ Üç yüz sayı motifi (s. 39/b. 1060)
- ♣ Olağanüstü güzel kızlar ve oğlanlar (s. 39/b. 1061)
- ♣ Duyarak âşık olma (s. 40/b. 1086)
- ♣ Aşk derdi çekme (s. 40/b. 1087)
- ♣ El birliği ile hile yapma (s. 41/b. 1099)
- ♣ Kılık değiştirme motifi (s. 43/b. 1147)
- ♣ Demir kapılı mağara (s. 43/b. 1156)
- ♣ Taşa sürtünerek üreme (s. 43/b. 1161)
- ♣ Suret nakşetme (s. 44/b. 1178)
- ♣ Ağaç dalına resim asma (s. 44/b. 1182)
- ♣ Resmi görerek âşık olma (s. 45/b. 1213)
- ♣ Nazar otu yakıp tütsüleme (s. 45/b. 1220)
- ♣ Sır saklama (s. 52/b. 1398)
- ♣ Aşktan dolayı yemek ve içmekten kesilme (s. 53/b. 1439)
- ♣ Sevgiliden gelen armağan (yüzük) (s. 53/b. 1443)
- ♣ Maşuğun âşığını bulmaya gitmesi (s. 54/b. 1474)
- ♣ Âşığı tanımak için bilgi edinme (s. 55/b. 1491)
- ♣ Adet gereği av kıyafeti giyme (s. 57/b. 1555)
- ♣ Âşığı bulmak için bahane ile ava çıkma (s. 58/b. 1568)
- ♣ Avda izini kaybettirme (s. 58/b. 1574)
- ♣ Allah'a yalvarma (s. 60/b. 1643)
- ♣ Ah çekerek ağlama (s. 61/b. 1663)
- ♣ Aslan ile savaşıma (s. 61/b. 1670)
- ♣ Para bastırma (s. 64/b. 1738)
- ♣ Tedbir alma (s. 64/b. 1751)
- ♣ Baba korkusundan ava çıkma (s. 65/b. 1757)
- ♣ Önceden bilgi verme (s. 65/b. 1758)
- ♣ İlk karşılaşma (s. 65/b. 1779)
- ♣ Utançtan kaçma (s. 66/b. 1804)
- ♣ Hileci cariyeler (s. 71/b. 1935)
- ♣ Hilat giydirmeye (s. 71/b. 1945)
- ♣ Kötü yeri güzelleştirme (s. 71/b. 1953)
- ♣ Cariye satın alma (s. 71/b. 1956)
- ♣ Av ve satranç ile vakit geçirme (s. 71/b. 1958)
- ♣ Misafir karşılama (s. 72/b. 1970)
- ♣ Göze mil çekme (s. 79/b. 2177)
- ♣ Haset vezir (s. 88/b. 2413)
- ♣ Erkeğe kadın elbisesi gönderme ve elbisenin giyilmesi (s. 88/b. 2426)
- ♣ Erkeğe yün çıkırtığı gönderme (s. 89/b. 2427)

- ♣ Tahta geçmek için karşı tarafı kötüleme (s. 93/b. 2532)
- ♣ Bilgeye danışma (s. 93/b. 2547)
- ♣ Fala bakma (s. 93/b. 2557)
- ♣ Rüya üzerine ava çıkma (s. 95/b. 2604)
- ♣ Söz verip ant içme (s. 101/b. 2764)
- ♣ Rahibe gelecektek haber sorma (s. 133/b. 3572)
- ♣ Mecburiyetten evlenme (s. 135/b. 3625)
- ♣ Söz alma (s. 139/b. 3758)
- ♣ Taraf değiştirme (s. 140/b. 3774)
- ♣ Vasiyette bulunma (s. 147/b. 3960)
- ♣ Yas tutuma (s. 149/b. 4013)
- ♣ Kısa sürede (bir ay) havuz yapma (s. 163/b. 4345)
- ♣ Sevdadan çöle düşme (s. 164/b. 4380)
- ♣ Vahşi hayvanlarla dost olma (s. 165/b. 4395)
- ♣ Tuzak kurma (s. 172/b. 4581)
- ♣ Şart koşma (s. 172/b. 4593)
- ♣ Dağa tasvir yapma (s. 173/b. 4612)
- ♣ Dağ delme (s. 173/b. 4623)
- ♣ At ayağının kayması (s. 182/b. 4854)
- ♣ Düzenbaz kadın (s. 183/b. 4882)
- ♣ İntihar etme (s. 184/b. 4905)
- ♣ Taziye mektubu gönderme (s. 186/b. 4965)
- ♣ Nikâhsız murada erişememe (s. 225/b. 5956)
- ♣ Teselli verme (s. 226/b. 6001)
- ♣ Özür dilemeye gitme (s. 228/b. 6055)
- ♣ Maşuğun âşıktan nikah istemesi (s. 229/b. 6063)
- ♣ Rüyada ele felekten bir ay indiğini görme (s. 229/b. 6078)
- ♣ Rüya yorumlatma (s. 229/b. 6079)
- ♣ Güzel rüya üzerine işret meclisi kurdurtma (s. 229/b. 6083)
- ♣ Perde arkasına saklanma (s. 231/b. 6114)
- ♣ Düğün (s. 242/b. 6389)
- ♣ Allah'a şükür ve hamt etme (s. 250/b. 6596)
- ♣ Adağın yerine getirilmesi (s. 250/b. 6598)
- ♣ Fakirlere para ve mal dağıtma (s. 250/b. 6598)
- ♣ Nedimler ve nedimelerin evlendirilmesi (s. 251/b. 6602, 6603)

Hikâye-i Ferhâd ile Şirin²

Rivayetlere göre Şirin, Acem ikliminde Horasan diyarında yaşar. Bu şehrin havası çok güzel ve etrafı yeşillikler ile kaplıdır, dört taraftan sahra ile çevrili olup

² Özet, Ömer Yılar'ın *Halk Hikâyesi olarak Ferhâd ile Şirin* adlı çalışmasında yer alan Hikâye-i Ferhâd ile Şirin Taşbasma adlı metinden hareketle oluşturulmuştur.

şehirde bulunan kızlar ve erkekler çok güzellerdir. Şehrin padişahı ise Mehmene Banu adında bir bayandır. Bu bayan padişah, çok güçlüdür ve etrafındaki şahlar kendisinden korkar. Mehmene Banu'nun Şirin adında, kız kardeşinin kızı olan bir yeğeni vardır. Bu kız on üç, on dört yaşlarında ve güzelliği ile meşhurdur.

Mehmene Banu, yeğeni Şirin'e bir kasır yaptırmaya karar verir. Mimar çağırılır ve Mehmene Banu bu mimardan emsalsiz bir kasır yapmasını ister. Teklifi kabul eden mimara hilat giydirilir. Mimar, yedi feleğe benzeyen yedi odalı bir kasır yapar. Bu odalar beyaz, mavi, al, sarı, kırmızı, yeşil ve siyahtır. Divanda bulunanlar odanın renklerine göre kıyafetlerini giyerler.

Nakkaş Behzad ve becerikli, yakışıklı oğlu Ferhad, kasrın nakşını yapmaya gelirler. Mehmene Banu ile Şirin de kasra bakmaya gelirler. Kasrı gezen Şirin'in gözleri ansızın Ferhad'ı görür ve ona canı gönülden âşık olur. Şirin ile Mehmene Banu saraya dönerek sohbet meclisinde bulunurlar.

Şirin, içindeki aşk ateşini durduramaz ve etrafta kimse yok iken eline bir altın turuncu alarak Ferhad'ın bulunduğu bahçeye gider. Ferhad'a kendisini gösterir ve elindeki altın turuncu Ferhad'a atar. Karşısında Şirin'i gören Ferhad, Şirin'e âşık olur. Şirin, Ferhad'ın kendisine âşık olduğunu anlayarak saraya döner. Âşık Ferhad'ın günleri ah vah ile geçer ve gözüne uyku girmez. Bu kez Şirin bahçeye tekrar gelerek Ferhad'a altın limon atar. Şirin'i gören Ferhad, elinden nakış kalemini düşürerek bayılır. Şirin sabredemeyip iki gün sonra tekrar bahçeye gelir. Şirin'i gören Ferhad bayılır. Ferhad'ın bayıldığı sırada Şirin, Ferhad'ın yanaklarından öper ve ilk şiirini yazar. Yazdığı şiiri Ferhad'ın başucuna bırakarak saraya döner. Kendine gelen Ferhad, şiiri okuduktan sonra tekrar kendisinden geçer.

Ferhad altın ve lacivert boyalar ile Şirin'in tasvirini çizer. Gecesi gündüzü bu resme bakmakla geçer. Şirin gülistana giderek beyit söyler. Şirin'in sesini duyan Ferhad, Şirin'e beyit ile karşılık verir. İki âşık birbirlerine sarılırlar. Sohbetleri bittikten sonra Şirin saraya döner.

Köşk tamamlanmıştır fakat Mehmene Banu küçük bir köşk daha yaptırmak ister. Bu küçük köşk tamamlanır ve nakşını Ferhad ile babası yapar. Şirin ile Ferhad arasındaki aşk Şirin'in dadısı tarafından anlaşılır. Mehmene Banu'nun gezintiye çıktığı bir gün, yanındaki cariyeler, ağız büyük bir taşla kapalı bir yer görüp Mehmene Banu'ya haber verirler. Kuyunun ağzındaki taş açılarak içerisinden biraz su alınır. Bir köleye bu su içirilerek su test edilir. Daha sonra herkes suyu içer ve su çok beğenilir. Şirin'in isteğiyle suyun kasra getirtilmesine karar verilir.

Mehmene Banu tarafından suyu kasra getirecek kişinin ne muradı varsa gerçekleştirileceği duyurulur. Ferhad, Mehmene Banu'nun kapı ağalığını isteyerek gönüllü olur. Yüz batman ve iki yüz batman külüngü ile Ferhad dağa çıkar. Mehmene Banu ile Şirin de Ferhad'ı seyretmeye giderler.

Rivayete göre Ferhad dağı delmeye başlamadan önce salih kişiler gelip dua etmişler ve Ferhad'ın ah çekerek ağzından burnundan alevlerin çıktığı halk tarafından görülmüştür. Dağa vuran Ferhad cihanı inletir.

Ferhad ekmek ve sudan kesilip uykuyu kendisine haram eder. Şirin'in aşkı ile gündün güne perişan olur. Şirin Mehmene Banu'dan izin alarak Ferhad'ı izlemeye gider. Cariyesi Servinaz ile Ferhad'a bir sofraya ekmek gönderir. Ferhad ise kendisinin şarap ve ekmeğe doyunmuş olduğunu söyleyerek sofrayı cariye ile gönderir. Bunu duyan Şirin ah çekip ağlar. Şirin kara düzenini eline alarak dağa çıkıp Ferhad'ı izler. Şirin beyit söyler ve sazı Ferhad'a vererek Ferhad da beyit söyler. Şirin göz yaşları içinde Ferhad'ın yanından ayrılır.

Rivayetlere göre Ferhad, suyu kırk günde ya da bir yılda kasra ulaştırır. Suyun ulaşması sonucunda kurbanlar kesilir. Mehmene Banu Şirin'e padişah olmasaydım Ferhad'ı kendime nikâhlardım der ve Şirin buna sevinir. Mehmene Banu Şirin'i gezintiye çıkmaya davet eder fakat Şirin bahane bularak teklifi kabul etmez. Mehmene Banu köşkten ayrılır. Şirin de dadısını davet eder ve kendisini Ferhad ile görüşürmesini ister. Dadı, küçük köşkte Ferhad ile Şirin'i buluşturur. Sohbetleri bitince Ferhad köşkten ayrılır.

Mehmene Banu köşke döndüğünde gammaz cariye Şirin'in Ferhad ile görüştüğünü Mehmene Banu'ya söyler. Mehmene Banu cariyenin bu sırrı saklayamayacağını düşünerek cellada cariyenin başını kestirtir.

Dadı, cariyenin ahvalini Şirin'e anlatır. Mehmene Banu Şirin'i yine gezintiye davet eder fakat Şirin bahane bularak gezintiye çıkmaz. Mehmene Banu da yakın bir bahçeye gidip döner. Mehmene Banu'nun gitmesi ile Şirin Ferhad ile buluşur. Bunu gören Mehmene Banu, Ferhad'ı Şirin'e çok övdüğü için suçu kendisinde bulur.

Mehmene Banu Ferhad'ı zindana atma kararı alır. Ferhad bu kararı duyarak şaşırır. Ahen kalesine götürülen Ferhad zincir ile bağlanır. Ferhad bir yandan yaradanına dua eder bir yandan da aşk ateşiyle şiirler söyler. Ferhad zindancıya altın vererek kendisine bir kara düzen getirir. Zindanın dışında Ferhad'ın sesini duyan bezirgân beyit ile Ferhad'a karşılık verir. Ferhad'ın ağlaması ile bezirgânlar da ağlarlar ve kalkıp yollarına devam ederler.

Mehmene Banu'ya rüyasında Ferhad'ı zindandan çıkarması söylenir. Adamlarını göndererek Ferhad'ı zindandan çıkartır. Ferhad zindandan çıkınca dağlardan yırtıcı hayvanlar gelir ve Ferhad bu hayvanlarla beraber dağa gider. Külüngünü de yanına alan Ferhad, kendisini yağmur ve çamurdan korumak için bir mağara yapar. Şehre boya almaya giden Ferhad, aldığı boyalar ile Şirin'in tasvirini mağaraya nakşeder.

Ferhad, yanındaki aslan, kaplan ve canavarlar ile Şirin'i görmek için Ermen diyarına doğru yola çıkar. Şirin de Ferhad'ın özlemiyle yanmaktadır. Şirin uykuda iken bir pir, Şirin'e Ferhad'ın geldiğini haber verir ve Şirin kalkarak hemen pencereye bakar. Ferhad'ı gören Şirin beyit söyler ve kendisinden geçer. Ferhad da Şirin'i görünce kendisinden geçer. Ferhad kendisine gelince Şirin ile karşılıklı beyitler söylerler. Ferhad veda ederek canavarlar ile oradan ayrılır.

Birkaç kişi Ferhad'ın babasına oğlun Şirin için aklını kaybetti derler. Ferhad'ın bir ağaç altında olduğu babası Behzad'a haber verilir ve Behzad oğlunun yanına

giderek oğlunu götürmek ister. Annesinin ağlamaktan gözlerinin kör olduğunu söylemesine rağmen Ferhad, babasının teklifini kabul etmez ve bir beyit söyler.

Hürmüz Şah dağlarda gezer iken kulağına güzel bir ses gelir ve adamlarına bu sesin sahibini bulmalarını emreder. Şah'ın adamları Ferhad'ın yanındaki hayvanlardan korkarlar ve uzaktan Ferhad'a seslenerek kendisini Şah'ın çağırdığını söylerler. Ferhad'ın Hürmüz Şah'ın yanına gitmesiyle çektiği sıkıntıyı Şah öğrenir. Hürmüz Şah, Mehmene Banu'ya sinirlenir. Şah'ın isteği üzerine Ferhad şiir söyleyip saz çalar.

Hürmüz Şah, Ferhad'ın kendisini Şirin'e kavuşturacağına dair söz verir. Şah, Mehmene Banu'ya Şirin'i göndermesi için mektup gönderir. Mektuba sinirlenen Mehmene Banu, sahraya ordu kurdurma kararı alır. Hürmüz Şah da ordu kurdurur. Şehmerd adında bir ayyar kıyafet değiştirerek Mehmene Banu'nun sarayına gider ve olayları Hürmüz Şah'a iletir. Şehmerd ayyar çalgıcı kılığına girer ve çalgı çalar. Karşılığında Mehmene Banu ayyara altın verir. Şirin de ayyara altınlarını koymasına için koynundan çıkardığı çevreyi verir. Ayyar, olan biteni Hürmüz Şah'a anlatır, Şirin'in verdiği çevreyi de Ferhad'a verir.

Mehterler kurulur ve yola çıkılır. Şirin'de yüksek bir yere dergâh kurdurtup askerleri seyrederek Mehmene Banu ve Hürmüz Şah tarafından askerler cenk ederler. Ferhad'a rüyasında bir pir savaş usullerini öğretir ve Ferhad'ı uykusundan uyandırır. Ferhad, Mehmene Banu'nun en güçlü savaşçısını öğrendiği savaş usulleri sayesinde yener ve bu durum Mehmene Banu'nun gözünü korkutur.

Hürmüz Şah, Ferhad'ı huzuruna çağırır ve bu savaşın daha ne kadar süreceğini sorar. Savaş artık nihayet bulsun, bir yiğit kırk yılda yetişir diyerek Şirin'i göndermesi için Hürmüz Şah tarafından Mehmene Banu'ya mektup gönderilir. Mehmene Banu gelen mektuba sinirlenir ve cenge üç gün ara verilir. Dördüncü gün tekrar cenk başlar. Hüsrev de cenge katılır.

Mehmene Banu korkmaktadır ve ayyarlara ne yapılması gerektiğini danışır. Ayyarlardan birisi Ciger Azraka adındaki büyücü arkadaşını bu işe çözüm bulması için getirir. Büyücü hapisleri kurtarır ve bu haber Hürmüz Şah'ın kulağına gider. Şirin Ferhad'a Mehmene Banu'nun büyücü getirttiğini söyler. Şehzade sihri bozan hamaili Ferhad'a verir. Hüsrev ile cadı cenk meydanına gelirler. Hüsrev ism-i azam okur. Cadının koynundan çıkardığı şişeyi atması ile Hüsrev, ateş içinde kalır. Şehmerd ayyar ism-i azam okuyarak sihre engel olur.

Ciger Azraka, Mehmene Banu'ya Tantana adında bir cadı arkadaşının olduğunu ve kendisinden daha yetenekli olduğunu söyler. Diğer tarafta da Hüsrev'in misafiri olan Şaburhindi bezirgân, Hüsrev'e cengin nedenini sorar. Hüsrev de durumu anlatır. Bunun üzerine Şaburhindi, Hüsrev'e Şirin'in tasvirinin güzelliğini anlatır. Şirin'in güzelliğini duyan Hüsrev, Şirin'e canı gönülden âşık olur.

Hüsrev, Tantana cadı ile cenk meydanına girer. Tantana'nın Hüsrev'in üzerine bir şişe su serpmesi ile Hüsrev ayı olur. Cadı, Hüsrev'in boynuna zincir takarak Mehmene Banu'ya gönderir. Ayyarlar Hürmüz Şah'a Hüsrev'in durumunu bildirirler. Hüsrev'in kurtarılıp arkasından da gece baskını yapılmasına karar

verilir. Cadıların başlarının kesilmesi ile büyü bozulur ve Hüsrev Şehzade kurtulur. Yapılan gece baskını sonucunda Mehmene Banu ve askerleri kaçar. Olayları öğrenen Şirin, Ferhad ile birlikte Amasya'ya doğru yol alırlar.

Hüsrev'in Şirin'e âşık olduğunu anlayan hileci dadısı, Şirin'i bahçeye çıkartarak Hüsrev'in Şirin'i görmesini sağlar. Hüsrev aşk hastalığına tutulur. Babası Hürmüz Şah, dadıdan Hüsrev'in kime âşık olduğunu öğrenir. Bu durum karşısında Hürmüz Şah, veziri Bahdigan Cuhud'u çare bulması için çağırır. Vezir, Şah'tan üç gün mühlet ister.

Bahdigan vezir, Ferhad'a dağ delmesi karşılığında Şirin ile nikâhlanma vaadinde bulunma planını Şah'a söyler. Hürmüz Şah'ın bu teklifi Ferhad'a söylemesi ile Ferhad ah çekerek beyit söyler. Çaresiz Ferhad teklifi kabul eder ve külüngünü alarak deleceği dağa çıkar. Dağda duasını eder, kırk güne kadar dağı deleceğini söyler fakat inşallah demez. Şirin, Hürmüz Şah'ın kendisine tayin ettiği Gülbeyaz adındaki cariyeyi Ferhad'ın yanına gönderir. Ferhad Gülbeyaz'a kırk güne kadar dağı deleceğini ve düğünün olacağını söyler. Gülbeyaz'da bunları Şirin'e iletir. Hürmüz Şah, Hüsrev Şehzade ve vezir Ferhad'ın yanına giderler ve dağın yarıldığını görerek şaşırırlar.

Hüsrev Şah Ferhad'ın hâlini eşine anlatır, Hüsrev'in bu sevdadan vazgeçmesini ister. Şirin de Ferhad'ın yanına gider. Ferhad uykuda iken bir pirin Ferhad'a Şirin'in geldiğini söylemesi ile Ferhad uyanır. Karşılıklı birbirlerine beyit söyledikten sonra Şirin dağdan ayrılır. Hürmüz Şah Ferhad ile Şirin'i nikâhlamak ister. Bir gün Şirin Ferhad'ın yanına giderken atının ayağı kırılır ve bunun hayra işaret olmadığını Ferhad'a söyler. Şirin Ferhad ile vedalaşarak saraya döner. Aynı gece Şirin rüyasında yırtıcı bir hayvanın Ferhad'ın üzerine geldiğini ve Ferhad'ı kurtaramadığını görür. İçine şüphe düşen Şirin, Ferhad'ın yanına gider. Ferhad uyuduğu sırada yine bir pir tarafından Şirin'in geldiği bildirilir. Ferhad'ı sağ gören Şirin dua eder. Şirin gördüğü rüyayı Ferhad'a anlatır, Ferhad da rüyayı hayra yorar.

Hürmüz Şah, Hüsrev'in Şirin'den vazgeçmesini ister ve bunu dadıya söyler. Dadı Ferhad'a oyun yapmak ister ve Hürmüz Şah da bu oyuna izin verir. Hilekâr kadın kocakarı kılığında girerek eline lokma alıp Ferhad'ın yanına gider. Hilekâr kadın Ferhad'a dağı kimin için deldiğini sorduktan sonra Şirin öldü yalanını uydurur. Zahmetinin boşuna gittiğini düşünen Ferhad, külüngünü yere bırakır. Hilekâr dadı bir yere gizlenerek Ferhad'ı izler. Şirin'in olmadığı dünyayı kendisine haram eden Ferhad'ın külüngü havaya fırlatmasıyla külünk kafasına isabet eder. Bunu gören Hilekâr dadı, hemen Şah'a haber verir. Haberi duyan Gülbeyaz, Şirin'e durumu anlatır. Şirin duyduğu haberle kendisinden geçer. Şirin Gülbeyaz'a eğer ben ölürsem beni duanda unutma, elbiselerimi tahta koyup, üzerimi kumaşlar ile örtüp Mehmene Banu'ya gönder, beni de Ferhad'ın yanına gömün diyerek vasiyette bulunur.

Şirin dağa gider ve gördüğü manzara karşısında Ferhad'ın üzerine kapanarak feryat eder. Belindeki hançeri çıkarıp Ferhad'ın göğsüne yatarak elindeki hançeri kendi göbeğine saplamasıyla hançer arkasından çıkar. Kocakarı şunlara bakayım

diyerek dağa çıkar. Dağdan inen bir aslan kocakarıyı parçalar. Kadının kanından bir damla Ferhad ile Şirin'in arasına sıçrar. Bunu gören Hürmüz Şah, üzüdür ve ikisini aynı yere gömerek fakirlere ihsan ve sadakalarda bulunur.

Ferhad ve Şirin'in mezarlarının üzerinde kırmızı ve beyaz gül biter. Aralarında biten bir karaçalı dikenini bu iki gülün kavuşmalarına engel olur. Mezarlarının üzerine de bir türbe inşa edilir. Gülbeyaz, Şirin'in vasiyetini yerine getirir. Şirin'in kıyafetlerini gören Mehmene Banu, kıyafetlerin üzerine kapanarak beyit söyler ve ağlar. Sarayda bulunanlar siyahlar giyerler. Kırk gün yas tutarlar. Mehmene Banu Şirin'in kıyafetlerini bir bohçaya koyarak hazineye saklar. Ara sıra kıyafetleri çıkartıp yüzüne gözüne sürerek koklar. Hikâye acı son ile biter.

Ana Metindeki Motifler

Ferhâd ile Şirin Hikâyesi

- ♣ Olağanüstü güzellikte kadın ve erkek motifi (s. 197)
- ♣ Kadın padişah motifi (s. 197)
- ♣ Yedi sayı motifi (s. 198)
- ♣ İlk görüşte âşık olma (s. 198)
- ♣ Altın turunç, altın limon (s. 199)
- ♣ Bayılma (s. 199)
- ♣ Sevginin şiirle ifadesi (s. 199)
- ♣ Tasvir çizme (s. 199)
- ♣ Kapalı kuyu (s. 202)
- ♣ Dağ delme motifi (s. 202)
- ♣ Dua motifi (s. 203)
- ♣ Ah çekerek ağızdan ateş çıkartma (s. 203)
- ♣ Aşk hastalığı (s. 203)
- ♣ Saz eşliğinde beyit söyleme (s. 204)
- ♣ Karşılıklı beyit söyleme (s. 204)
- ♣ Üç sayı motifi (s. 205)
- ♣ Kırk sayı motifi (s. 205)
- ♣ Kurban kesme (s. 205)
- ♣ Tezat motifi (halk-yüksek zümre) (s. 205)
- ♣ Ol zaman (s. 216)
- ♣ Gammaz cariye (s. 208)
- ♣ Baş kesme (s. 208)
- ♣ Zincire vurma (s. 208)
- ♣ Zindana hapsetme (s. 209)
- ♣ Namaz (s. 209)
- ♣ Kâğıtlara beyit yazıp zindan deliğinden atma (s. 209)
- ♣ Kervan (s. 209)
- ♣ Bezirgânlar (s. 209)

- ♣ İbadet (s. 211)
- ♣ Rüya motifi (s. 211)
- ♣ Sadaka verme (s. 211)
- ♣ Yırtıcı canavarlar (s. 211)
- ♣ Mağara (s. 211)
- ♣ Haber verici pir (s. 212)
- ♣ Ağlamaktan gözlerin kör olması (s. 216)
- ♣ Babanın duası (s. 216)
- ♣ Babadan dua isteme (s. 216)
- ♣ Yardımcı padişah (s. 218)
- ♣ Mektup ile haber gönderme (s. 219)
- ♣ Tehdit (s. 219)
- ♣ Kılık kıyafet değiştirme (s. 220)
- ♣ Sevgiliden gelen çevre (s. 221)
- ♣ Hüner-erdem-mükâfat (s. 223)
- ♣ Hile (s. 223)
- ♣ Başa cevher saçma (s. 224)
- ♣ Pir tarafından rüyada cenk usullerini öğrenme (s. 225)
- ♣ Toplanıp müşavere etme (s. 228)
- ♣ Cadı motifi (s. 228)
- ♣ Sihir motifi (s. 228)
- ♣ Hamail (s. 229)
- ♣ İsm-i azam duası (s. 229)
- ♣ Yanan ateşin içinde kalma (s. 229)
- ♣ Sihirli şişe (s. 229)
- ♣ Duyarak âşık olma (s. 230)
- ♣ Sihirli su (s. 230)
- ♣ Sihir ile ayıya çevirme (s. 230)
- ♣ Boğaza zincir takma (s. 230)
- ♣ Kazığa bağlama (s. 230)
- ♣ Cadıların başlarının kesilmesi ile büyüünün bozulması (s. 231)
- ♣ Gece baskını (s. 231)
- ♣ Hileci dadı (s. 232)
- ♣ Mühlet isteme (s. 233)
- ♣ Şart koşma (s. 233)
- ♣ Ferhad'ın inşallah dememesi (s. 234)
- ♣ At ayağının kırılması (s. 242)
- ♣ Hayra yorulmayan rüya (s. 242)
- ♣ Ölünün arkasından lokma dağıtma (s. 244)
- ♣ Düzenbaz kocakarı (s. 244)
- ♣ İntihar motifi (s. 244)
- ♣ Vasiyet (s. 245)
- ♣ Kendini hançerleme (s. 245)

- ♣ Âşıkların yan yana defnedilmesi (s. 246)
- ♣ Ölünün arkasından sadaka verme (s. 246)
- ♣ Mezarda kırmızı ve beyaz gülün bitmesi (s. 246)
- ♣ Karaçalı/engel motifi (s. 246)
- ♣ Karalar giyme (s. 247)
- ♣ Yas tutma (s. 247)

Hüsrev ü Şirin Mesnevisi ve Ferhad ile Şirin Hikâyesi'nin Metinlerarasılık Kuramı Açısından Değerlendirilmesi

Ana metin olan Ferhad ile Şirin hikâyesi ile alt metin olan Hüsrev ü Şirin mesnevisi arasında biçimsel dönüşümler görülmektedir. Alt metin beyitler halinde mesnevi nazım şeklinde yazılmıştır. Ana metin ise düzyazı biçiminde yazılmıştır. Ana metin nazımdan düzyazıya dönmüştür. Dolayısıyla iki metin arasında biçimsel dönüşümlerden koşuklaştırma bulunmaktadır.

Alt metin beyitler halinde yazılmıştır. Beyitler halinde yazılan mesnevinin düzyazı ile yazılan ana metne göre anlaşılması daha zordur. Dolayısıyla anlam bakımından kapalı olan bir metnin açık, anlaşılır hâle getirilmesi söz konusu olduğu için alt metin ve ana metin arasında biçim dönüşümü vardır denilebilir. Hüsrev ü Şirin mesnevisi 6944 beyitten oluşurken Ferhad ile Şirin hikâyesi 58 sayfadan oluşmaktadır. Biçim dönüşümü içerisinde alt metni kısaltmaya yönelik olarak hikâyede "indirgeme" yöntemi bulunmaktadır.

Alt metin ve ana metin arasında anlamsal dönüşümler de bulunmaktadır. İki metin arasında coğrafi çevrenin değiştiği görülmektedir. Hüsrev ü Şirin mesnevisinde olaylar Rum ve İran'da geçer. Şirin Ermen, Hüsrev de Medayin diyarında yaşamaktadır. Ferhad ile Şirin hikâyesinde ise olaylar İran'a bağlı Horasan ve mesneviden farklı olarak da Amasya şehrinde geçer. Amasya şehri alt metinde yer almamaktadır. Ana metinde de Rum şehri yer almamaktadır. Olayların geçtiği yerlerin farklılık göstermesi ile alt metin ile ana metin arasında öyküsel dönüşüm bulunmaktadır.

Alt metin ve ana metin arasında eylemde meydana gelen değişimler de bulunmaktadır. Eylemin-olayın akışında bir dönüşüm ortaya çıkmaktadır. Alt metinde Hüsrev'in nedimi Şavur'un Hüsrev'e Şirin'in güzelliğini anlatması ile Hüsrev Şirin'e âşık olur. Şirin de Hüsrev'in suretini ağaç dalında görerek âşık olur. Ferhad burada üçüncü planda kalır. Ferhad ile Şirin hikâyesinde ise Şirin, Ferhad'ı gördüğü andan itibaren Ferhad'a âşık olur. Ferhad da aynı şekilde Şirin'i görünce canı gönülden Şirin'e âşık olur. Ana metinde Hüsrev üçüncü planda kalır. Ana metin ve alt metinde bulunan aşk ilişkilerinde değişimler bulunmaktadır. Olayların akışı farklılaşmaktadır. Her iki metinde de Ferhad, Şirin'e kavuşabilmek için dağ deler. Alt metinde Ferhad, Şirin'e süt getirmek için Şirin'in kasrının önüne dağdan aşağı yol açarak sütün akmasını sağlar. Ana metinde ise Ferhad, Şirin'in kasrına su getirmek için yol açar. Alt metinde Hüsrev ile Şirin kavuşur ve evlenirler. Ana metinde ise Ferhad ile Şirin kavuşamaz. Ferhad'ın intiharı üzerine

Şirin de kendisini hançerler. Alt metin mutlu son ile biterken ana metin acı son ile bitmektedir. Olayların akışında değişim olduğu için öyküsel dönüşüm bulunmaktadır.

Alt metinde Hüsrev, Şirin'in güzelliğini duyarak Şirin'e âşık olur. Şirin de Hüsrev'in suretini ağaç dalında görerek Hüsrev'e âşık olur. Ferhad ile Şirin hikâyesinde ise âşık olmada duyma yoktur. Ferhâd da Şirin de birbirlerini görerek âşık olurlar. Alt metinde bulunan nakış, âşık olmada bir araçtır. Sureti nakşetme, ana metinde bulunmamaktadır. Hüsrev'in nedimi olan Şavur, Şirin'e Hüsrev'den armağan olarak bir yüzük verir. Ferhad ile Şirin hikâyesinde ise Şirin ayyara bir çevre verir, ayyar da çevreyi Ferhad'a verir. Alt metin ile ana metinde âşıkların gönderdikleri nesnelere değişiklik göstermektedir. Bu nedenle iki metin arasında edimsel dönüşüm bulunmaktadır.

Alt metinde bulunan çocuksuzluk, adak adama ve bunun gibi pek çok motif ana metinde bulunmamaktadır. Zincire vurma, namaz, sihir motifi, karalar giymek gibi motifler de alt metinde bulunmamaktadır. Alt metinde bulunan motiflerin ana metinden çıkarılması ve ana metne alt metinde bulunmayan motiflerin eklenmesi ile iki metin arasında örgesel dönüşümden bahsetmek mümkündür.

Alt metinde Hüsrev için tahta hâkim olma duygusu ön planda iken ana metinde bu değer kaldırılmıştır. Alt metinde nikâhsız kavuşmanın imkânsız olması çokça vurgulanırken bu değer ana metinden kaldırılmıştır. Bu gibi nedenlerden dolayı iki metin arasında değersel dönüşüm bulunmaktadır. Alt metinde Hüsrev daha üstün nitelikte karşımıza çıkar. Babası Hürmüz Şah'ın ölümü ile Hüsrev tahta geçer. Ana metinde ise böyle bir durum söz konusu değildir. Hüsrev yine Hürmüz Şah'ın oğludur fakat daha geri planda yer alır. Ferhad alt metinde Şirin için bir değer ifade etmezken, ana metinde Şirin'in sevdiği olarak karşımıza çıkar. Yine aynı şekilde alt metinde Hüsrev, Şirin için ön planda iken ana metinde Hüsrev, Şirin için geri planda kalır. Hürmüz Şah alt metinde ve ana metinde farklılıklar gösterir. Şah, alt metinde Şirin ile Hüsrev'in kavuşmalarına yönelik bir çaba göstermezken ana metinde ise Ferhâd ile Şirin'in kavuşması için tahtı uğruna elinden geleni yapmaya çalışır.

Sonuç

Hüsrev ü Şirin mesnevisi ve Ferhad ile Şirin hikâyesi çok rağbet görmüş ve defalarca farklı kişiler tarafından kaleme alınmışlardır. Hüsrev ü Şirin mesnevisi hikâye olarak Ferhad ile Şirin hikâyesi adı ile ortaya çıkmaktadır. Mesnevi, hikâyeye aktarılırken çeşitli dönüşümleri de beraberinde getirmiştir.

Alt metne göre ele alınıp incelenen ana metinde, çok sayıda biçimsel dönüşüm yollarından kesip çıkarma; anlamsal dönüşüm yollarından öyküsel ve örgüsel dönüşüme başvurulduğu dikkat çekmektedir. Bu dönüşümler, anlatı geleneğine uygun olarak anlatıcılar tarafından bilinçli bir şekilde yapılmaktadır.

Bir mesnevinin halk hikâyesine dönüşümünde biçim ve içerikte meydana gelen dönüşümleri ortaya koymak, mesnevi ve hikâyeye farklı bakış açıları

kazandırmakla birlikte alana da önemli açılımlar getirmektedir. Bu değişimler kültürel uyarlamaların, yöresel farklılaşmanın bir iz düşümünü vermektedir.

Kaynakça

- AKTULUM, Kubilay (1999). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınları.
- ALBAYRAK, Nurettin (2005). "Türk Halk Hikâyelerinin Genel Özellikleri, Tasnifi ve Taş Baskısı Halk Hikâyelerine Bazı Katkılar". *Osmanlı Araştırmaları*, 26 (26): 39-49.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DOĞAN, Ahmet (2007). "Eski Türk Edebiyatı'nda Hüsrev ü Şirin ve Hüsn ü Aşk". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5 (9): 389-400.
- GÜNEŞ, Mustafa (2014). "Kütahyalı Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Kütahya Özel Sayısı):1-6.
- İPEKTEN, Haluk (2005). *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KANAR, Mehmet (2011). *Hüsrev ile Şirin*. İstanbul: Say Yayınları.
- KARTAL, Ahmet (2013). *Doğunun Uzun Hikâyesi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- PARLATIR, İsmail (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Şemseddin Sami (1996). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla-KARTAL Ahmet (2013). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TİMURTAŞ, Faruk K. (1961). "İran Edebiyatında Husrev ü Şirin ve Ferhâd ü Şirin Yazan Şairler". *Şarkiyat Mecmuası*, (4): 99-108.
- TİMURTAŞ, Faruk K. (1980). *Şeyhî ve Husrev ü Şîrîn'i*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TÜRKMEN, Fikret (1998). "Hikâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 488-491.
- ÜNVER, İsmail (2011). "Mesnevî". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Özel Sayı II, 52 (415-416-417): 430-563.
- YILAR, Ömer (2014). *Halk Hikâyesi Olarak Ferhâd ile Şirin*. Ankara: Pegem Akademi.
- YILAR, Ömer (2016). *Yemliha'dan Camasbnâme'ye Lokman Hekim'den Günümüze Şahmaran*. Ankara: Pegem Akademi.